

ФІНАНСОВА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Розглядаються фінансові відомості, що інформують про вчинений злочин. Досліджено сутність фінансових розслідувань на основі вивчення та аналітичної обробки фінансової інформації про злочинну діяльність.

Ключові слова: *фінансова інформація, фінансові розслідування, економічна злочинність, тіньова економіка, економічна безпека.*

Постановка проблеми. Сучасна практика діяльності правоохоронних органів свідчить про те, що ефективна протидія злочинності неможлива без активного використання економічних знань. Дієвість механізму виявлення й розслідування економічних злочинів певною мірою залежить від дослідження фінансової інформації, що характеризує злочинну діяльність. Так, на стадії виявлення злочинів застосовується фінансовий моніторинг сумнівних фінансових операцій, проводять перевірки, ревізії фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. На стадії розслідування злочинів важливе значення має своєчасне призначення й проведення судово-бухгалтерських експертиз, залучення фахівця-економіста до проведення слідчих дій тощо.

Протидія сучасній злочинності передбачає інтеграцію юридичних і економічних знань, а також взаємодію співробітників оперативних і слідчих підрозділів правоохоронних органів, які безпосередньо беруть участь у виявленні й розслідуванні злочинів спільно з фахівцями, котрі володіють економічними знаннями.

Стан дослідження. Економічна безпека як пріоритет державної політики є актуальною проблемою, на що вказують численні теоретичні дослідження й узагальнення вітчизняних учених, зокрема таких, як: З. Варналій, Б. Данилишин, Я. Жаліло, А. Барановський, В. Бойко, В. Геєць, О. Гойчук, Б. Губський, М. Корецький, В. Мунтіян, О. Кириченко, Т. Ковальчук, О. Користін, Б. Пасхавер, Ю. Пахомов, П. Саблук, О. Скидан, В. Шлемко, Л. Яремко, та зарубіжних науковців: А. Алтухова, К. Баррета, І. Богданова, С. Глазьева, А. Городецького, Ю. Одума, Г. Столярова, Н. Фурса та інших.

Дослідженню проблем криміналістичної діагностики злочинів на основі економічної інформації присвячені роботи Е.Ю. Андронікової, С.В. Карташова, В.А. Тимченко, О.Б. Пойзнера й деяких інших учених.

Мета статті – дослідження поняття і сутності фінансової інформації як предмета фінансових розслідувань.

Виклад основних положень. Роль «фахівців-економістів» у механізмі протидії економічній злочинності продовжує неухильно зростати. Аналіз досвіду протидії економічній та організованій злочинності в Росії, США, Великобританії, Канаді й ряді інших країн дозволяє стверджувати, що ефективна організація і проведення досліджень фінансової інформації, їх результативне «вбудовування» в загальний механізм функціонування правоохоронних органів мають сьогодні системотворчий характер процесу виявлення й реалізації досить широкого спектра злочинів.

Зазначимо, що спеціалізація розділила процес протидії економічній та організованій економічній злочинності на діяльність «юристів» (оперативників, слідчих, прокурорів, суддів) щодо збирання й оцінки доказів і «економістів» (фахівців-ревізорів органів контролю, судових експертів-економістів, аналітиків служб фінансового моніторингу і т.д.) щодо здійснення спеціалізованих економічних досліджень. Якісно організовані й здійснені зазначені дослідження за умови належної правової оцінки істотно впливають на формування доказової бази.

Економічним дослідженням піддається не вся злочинна діяльність (інакше діяльність «фахівців-економістів» багато в чому б дублювала діяльність «фахівців-юристів»), а її фінансова складова. Під час аналізу вивчаються так звані «фінансові сліди» злочину – інформація про те, яким чином і куди спрямовані (переспрямовані) фінансові й товарні потоки, як при цьому використані легальні (або нелегальні) системи обліку, якою є система фінансових і облікових індикаторів, що свідчать про можливе здійснення злочинних дій, і т.д.

Розглянуту фінансову складову має далеко не вся злочинна діяльність, а конкретні види економічної та організованої злочинності.

Цільова група з фінансових заходів протидії відмиванню коштів (Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF) у словнику до свого методичного документа «Сорок рекомендацій боротьби з відмиванням коштів» вирізняє види злочинів, які можуть бути пов'язані з рухом злочинних коштів і з якими доцільно здійснювати спеціалізований аналіз фінансової інформації – фінансові розслідування. До них належать:

- 1) участь в організованій злочинній групі й рекеті;
- 2) тероризм, у т. ч. фінансування тероризму;
- 3) торгівля людьми й незаконний ввіз і вивіз мігрантів;
- 4) сексуальна експлуатація, в т. ч. сексуальна експлуатація дітей;
- 5) незаконний обіг наркотичних коштів і психотропних речовин;

- 6) незаконний обіг зброї;
- 7) незаконний обіг викрадених товарів;
- 8) корупція й хабарництво;
- 9) шахрайство, у тому числі податкове;
- 10) фальшивомонетництво;
- 11) контрафакція й порушення прав під час виготовлення товарів;
- 12) екологічні злочини;
- 13) убивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень;
- 14) викрадення людей, незаконне позбавлення волі й захоплення заручників;
- 15) пограбування або крадіжка;
- 16) контрабанда;
- 17) вимагання;
- 18) підробка;
- 19) піратство;
- 20) інсайдерські угоди й маніпулювання ринком.

Аналізуючи зазначений перелік, необхідно розуміти, що не в кожному випадку скоєння цих злочинів будуть фігурувати фінансові питання. Наприклад, убивство може бути здійснене на ґрунті ревнощів без якої-небудь фінансової складової [1]. Однак у випадку організації злочинного співтовариства для систематичного здійснення замовних убивств фінансова складова простежиться в розрахунках між замовниками, організаторами й виконавцями, проведенні маніпуляцій із приховування джерела фінансових ресурсів і шляхів витрати коштів. У цьому випадку фінансова інформація про злочин може й повинна бути використана правоохоронними органами. Такий висновок потрібно застосувати до кожного з наведених видів злочинів [2]. Це «шаблонний» поділ, і вказані види злочинів конкретизуються з огляду на кримінальне законодавство конкретної країни.

Цікавим фактом є те, що авторитетний американський експерт із фінансових розслідувань Дж. Маннінг і ряд інших фахівців відносять зазначені види злочинів до фінансових (Financial Crimes) [3]: для системи наукових знань, на думку автора, більш вдалим формулюванням буде «злочини, що мають фінансову складову».

Що таке «фінансова складова» злочинної діяльності? Вона може становити як саму суть злочинної діяльності – спосіб злочину й (або) маскування слідів його здійснення, так і мету здійснення злочинної діяльності – одержання доходу шляхом реалізації забороненого або незадекларованого товару (послуги), а може мати й «обслуговуючу» функцію – внесення коштів, необхідних для організації та здійснення злочинів.

В узагальненому вигляді всі розглянуті види злочинів пов'язані з поняттям «тіньова економіка». Існує багато підходів до визначення її

сутності й структури. Водночас практично в усіх фундаментальних працях відштовхуються від структури, запропонованої міжнародною статистикою.

Тіньова економіка генерує злочинний капітал, який відрізняється методами уникнення державного контролю. Економічна злочинність паразитує на фінансово-господарській діяльності сумлінних суб'єктів економіки й перерозподіляє доходи й активи «білого» бізнесу на користь злочинців. Тіньовий капітал межує з білою економікою через ринки легалізації та механізми переведення коштів у готівку. Основні напрями його використання: або легалізація в «білу» економіку, або повернення в нелегальний обіг. Також тіньовий капітал може бути спрямований на фінансування інших, як правило, більш небезпечних видів злочинності – наприклад, замовних убивств, тероризму й екстремістської діяльності [4].

Таким чином, ключовими категоріями фінансових розслідувань є:

- 1) економічна злочинність (у т. ч. податкова);
- 2) злочини, що формують нелегальну економіку;
- 3) фінансування тероризму й здійснення інших тяжких та особливо тяжких злочинів.

Яка фінансова інформація може досліджуватися в процесі виявлення й розслідування злочинів цих категорій? Які методи фінансових розслідувань застосовні в кожному конкретному випадку?

Відповіді на ці запитання дають правоохоронним органам потужний інструмент протидії злочинності.

Існують певні закономірності формування фінансової інформації залежно від категорії злочинів. Так, практично всі види економічної злочинності пов'язані з перенаправленням фінансових і товарних потоків і (або) порушенням ведення бухгалтерського, податкового або управлінського обліку суб'єкта господарювання. Роль дослідження фінансової інформації у протидії економічній злочинності дуже висока – з допомогою фінансових розслідувань можна виявити економічні злочини й зафіксувати необхідні для кримінального переслідування характеристики: механізми зміни руху грошових і товарних потоків, способи внесення спотвореної інформації у систему обліку, фінансовий збиток, нанесений злочинцем, вплив на фінансовий стан економічного суб'єкта-потерпілого і т.д.

Незважаючи на латентність економічної злочинності, фахівці у сфері фінансових розслідувань систематизували знання про типові способи здійснення економічних злочинів і систему фінансових і нефінансових індикаторів, що свідчать про можливе вчинення злочину.

Основними ознаками здійснення економічних злочинів є:

– нееквівалентні фінансові й господарські операції (сукупність операцій): реалізація (придбання) активів за цінами суттєво нижче (вище) ринкових; необґрунтовані економічною доцільністю обтяження кредитними зобов'язаннями (у тому числі з високою вартістю даних зобов'язань); використання послуг посередника за високу винагороду і т.д.;

– сумнівні фінансові, господарські й облікові операції: здійснення операцій через фірми-одноденки або через фірми, зареєстровані в офшорних юрисдикціях; наявність у переліку контрагентів організацій з ідентичними (схожими) реквізитами; надмірна (або зростаюча) кількість відшкодувань за повернення товару, скасування продажів через касу, придбання товарів (робіт, послуг), що слабо піддаються виміру й інвентаризації (наприклад, пісок, консалтинг, ремонтні роботи й т.п.) тощо;

– сумнівна організація системи бухгалтерського обліку, компетенції зон відповідальності й компетенції співробітників: касири мають доступ до зняття залишків або можуть самостійно скасовувати проведені операції; відділ закупівель поряд з основними функціями здійснює приймання товару, розрахунки з постачальниками, введення даних у систему обліку, виставляє рахунки; дані з платіжних відомостей не звіряються з даними кадрового обліку й т. ін.

– індикатори на основі співвідношення різних статей фінансової звітності й середньогалузевих показників: темпи зниження частки маржинального доходу у виторгу: розмір (темпи приросту) прибутків (збитків) у порівнянні із середньогалузевими; темпи росту оборотності дебіторської заборгованості в днях (якщо цей показник у порівнянні з попереднім звітним періодом різко зріс/знизився); темпи росту частки видатків, що припадають на виторг від продажів (якщо вони значно відхиляються від її рівня в попередньому звітному періоді); темпи росту частки амортизаційних видатків у первісній вартості основних засобів (якщо вони різко відрізняються від його рівня за попередній період); систематичне збільшення частки ліквідних активів у валюті балансу, що відбувається під кінець звітного періоду і т.д.

Фінансування замовних убивств, тероризму, екстремістської діяльності й інших тяжких і особливо тяжких злочинів найчастіше здійснюється на злочинні кошти. Маскування фінансування злочинної діяльності відбувається за допомогою схожих інструментів. До зазначених злочинів необхідно додати:

– рух значних сум на рахунках некомерційних організацій (благодійних фондів і т.д.);

– розрахунки через неофіційні системи або мережі переказу коштів або цінностей (Хавалла та ін.).

На основі аналізу фінансової інформації, що знаходиться на обліку комерційних банків, які обслуговують операції зі злочинними коштами, а також невідповідності у фінансових і товарних потоках суб'єктів господарювання, можна встановити схеми руху фінансових ресурсів організованої злочинності. Необхідно відзначити, що за таких обставин фінансові розслідування залежать від оперативної та слідчої інформації, а також своєчасного поповнення й ефективного використання баз даних, сформованих на основі повідомлень комерційних банків, страхових організацій та інших суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Висновок. Проведений аналіз дає право зробити наступні висновки.

1. Під фінансовими розслідуваннями необхідно розуміти дослідження фінансової інформації з метою виявлення й розслідування злочинів, що містять фінансову складову.

2. Фінансова інформація про злочинну діяльність становить предмет фінансових розслідувань як виду конкретної діяльності. Закономірності формування фінансової інформації про злочинну діяльність і її відображення в системах обліку (бухгалтерського, податкового, управлінського, «чорнового»), а також закономірності її використання в діяльності правоохоронних органів і суб'єктів господарювання у протидії злочинам повинні стати предметом фінансових розслідувань.

3. Предмет фінансових розслідувань формує наступна інформація:

– перенаправлення фінансових і товарних потоків і (або) викривлення інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання під час вчинення економічних злочинів;

– фінансові й товарні потоки, їх маскуванню й відображення в системах банківського й неофіційного обліку при наркоторгівлі, торгівлі зброєю, людьми, людськими органами, контрабанді, порнобізнесі, контролі над проституцією й нелегальною трудовою міграцією та ін.;

– фінансові потоки, їх маскуванню й відображення в системах банківського й неофіційного обліку при організації та вчиненні терористичних дій, бандитизму, екстремістської діяльності, формуванні незаконних збройних формувань і т.д.

---

1. Користін О.С. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: монографія / О.С. Користін. – К.: ДП «Друкарня МВС України», 2009. – 336 с.

2. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.

3. Manning G. Financial investigation and forensic accounting / G. Manning. – CRC Press. 2005. P. 13.

4. Попович В.М. Теорія детінізації економіки / В.М. Попович. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 524 с.

Лепский С.И. Финансовая информация о преступной деятельности как предмет финансовых расследований

Рассматривается финансовая информация о совершении преступления. Исследована сущность финансовых расследований на основе изучения и аналитической обработки финансовой информации о преступной деятельности.

Ключевые слова: *финансовая информация, финансовые расследования, экономическая преступность, теневая экономика, экономическая безопасность.*

Lepsky S.I. Financial information about criminal activity as a matter of financial investigations

The article deals with the financial component that provides information on the crime. The essence of financial investigations based on the study and analysis of processing financial information about criminal activity is studied.

Key words: *financial information, financial investigation, economic crime, the shadow economy, economic security.*

Стаття надійшла 19 квітня 2013 р.

УДК 005.96:657,6

Н.С. Марушко, Г.М. Воляник

**СОЦІАЛЬНИЙ АУДИТ ЯК КОМПЛЕКСНА
ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

Розглянуто критерії та показники соціального аудиту для забезпечення економічної безпеки підприємства. Доведено важливість і необхідність соціального аудиту як базису економічних інтересів підприємства.

Ключові слова: *соціальний аудит, економічна безпека, об'єкти соціального аудиту.*

Постановка проблеми. Сьогодні соціальна безпека стає фактором якості життя суспільства. А розвиток та стабільність суспільства, соціальна безпека держави залежить насамперед від економічної безпеки підприємства.

Підвищення уваги до розвитку соціальної безпеки призвело до перегляду традиційних поглядів на управління в соціальній сфері та на роль у ній суб'єктів господарювання. Нині в політичній та й науковій сфері панує думка, що саме великий бізнес повинен сприяти забезпеченню соціально-економічної безпеки держави. Від того, наскільки ефективно підприємства зуміють об'єднати свої зусилля з державними